

3. Prystupa Y. Formuvannya systemy znan' pro sport invalidiv / Yevhen Prystupa, Yuriy Briskin, Alina Perederiy // Humanistyczny wymiar kultury fizycznej / red. nauk. Mariusz Zasada [i inni]. Seria :Monografie. – Bydgoszcz-Lwow-Warszawa, 2010. – Nr. 12. – S. 245–258.
4. Prystupa T. Impact of athletic recovery parameters of hemodynamics in disabled powerlifters with cerebral palsy // T. Prystupa, T. Stefaniak, R. Rudenko / Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports. – VOL 21, № 3 (2017) P. 131 – 138.
5. Руденко Р. Є. Масаж: навч. посіб. / Романна Руденко. – Л. : Сплайн, 2013. – 304 с.
6. Rudenko R. Physical rehabilitation and the rmoregulatory process esina thle tes with disabilities // R. Rudenko, A. Mahlovanyu, O. Shuyan, T. Prystupa / Journal of Physical Education and Sport. – 2015. – Vol. 15, is. 4. – P. 730 – 735.
7. Salkever D. S. Activity Status, Life Satisfaction, and Perceived Productivity for Young Adults with Developmental Disabilities / D. S. Salkever // Journal of Rehabilitation. – 2000. – Vol. 66, N 3.
8. Ware J. E. The MOS 36-item short-form health survey (SF-36) I. Conceptual framework and item selection / J. E. Ware, C. D. Sherburne // Med. Care. –1992. –Vol. 30. –P. 437–483.

Сергієнко В.П.

Національний університет фізичного виховання і спорту України

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З РІЗНИМ РІВНЕМ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ

В статті представлено дані вивчення рівня соціального розвитку дітей молодшого шкільного віку, які мають різний рівень рухової активності. Виявлено, що діти з різним рівнем рухової активності мають значні відмінності у соціальному розвитку. Вивчення рівня соціального розвитку обстежуваного контингенту школярів свідчить про те, що школярі, які систематично займаються у спортивних секціях, мають вищий рівень психічного розвитку, сформовану мотивацію та морально-етичну орієнтацію, легше комунікують з однолітками, ніж школярі, які займаються фізичною культурою виключно в школі або ж окрім обов'язкових уроків фізичної культури самостійно виконують фізичні вправи.

Ключові слова: молодший шкільний вік, соціалізація, фізичне виховання, рухова активність

Сергієнко В.П. Особенности социального развития детей младшего школьного возраста с разным уровнем двигательной активности. В статье представлены результаты исследования уровня социального развития детей младшего школьного возраста, которые имеют разные уровни двигательной активности. Установлено, что дети с разным уровнем двигательной активности имеют значительные различия в социальном развитии. Изучение уровня социального развития обследуемого контингента школьников свидетельствует о том, что школьники, которые систематически занимаются в спортивных секциях, имеют более высокий уровень психического развития, сформированную мотивацию и морально-этическую ориентацию, легче общаются со сверстниками, чем школьники, которые занимаются физической культурой только в школе или кроме обязательных уроков физической культуры самостоятельно занимаются физическими упражнениями.

Ключевые слова: младший школьный возраст, социализация, физическое воспитание, двигательная активность

Sergienko Vitaliy. Features of social development primary school age pupils with different level of motor activity.

The purpose of the article is to determine the features of social development of primary school age pupils who have different levels of motor activity. The methods such as analysis and synthesis of scientific literature, sociological research methods (questionnaire) were used on the research. The most important factors of social development of the child is its social environment, that is, family and school environment. Data of scientific literature indicate that employment of children in groups and sports clubs have a positive impact not only on indicators of physical development and physical fitness of students, but also their social development. It has been found that children with different levels of motor activity have differences in social development. Positive influence of extracurricular motor activity on indicators of psychic development, motivation, moral and ethical orientation is established. Prospects for further research are finding ways to attract children with low social development to extracurricular activities in karate, as well as studying the impact of these classes on their social development indicators.

Key words: primary school age pupils, socialization, physical education, motor activity.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціалізація дитини – це складна педагогічна проблема, яка трактується науковцями як процес і результат взаємодії дитини з природним, предметним, соціокультурним середовищем. Позитивним результатом соціалізації вважається виховання громадянина, його фізичний, психічний, соціальний і духовний розвиток [3, с.4].

Молодший шкільний вік – вік досить помітного формування особистості. Для нього характерні нові відносини з дорослими і однолітками, включення в цілу систему колективів, зміна основного виду діяльності, яке пред'являє ряд серйозних вимог до дитини. У молодшому шкільному віці закладається фундамент моральної поведінки, починає формуватися громадська спрямованість особистості [2, с. 52; 5, с. 329].

На сьогоднішній день проблемі соціалізації молодших школярів присвячено чимало робіт [0, с. 83; 3, с. 4; 5, с. 330]. Дослідники наголошують на тому, що заняття дітей у гуртках та спортивних секціях мають позитивний вплив не лише на показники фізичного розвитку та фізичної підготовленості школярів, а й на їх соціальний розвиток [4, с. 4; 7, с. 134].

Проте, в науковій літературі відсутні порівняльні дані соціального розвитку дітей, які мають різний рівень рухової

активності.

Дослідження виконано відповідно до Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2016-2020 роки за темою 3.1 «Технології психологічного супроводу та розвитку суб'єктів спортивної діяльності» (№ держреєстрації 0111U001733).

Мета – визначити особливості соціального розвитку дітей молодшого шкільного віку, які мають різний рівень рухової активності.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення даних наукової літератури, соціологічні методи дослідження (анкетування).

У дослідженні взяли участь 257 учнів молодших класів загальноосвітніх шкіл. В результаті анкетного опитування обстежених школярів було встановлено, що у 58 хлопчиків і 74 дівчаток спеціально організована рухова активність складається виключно із загальнообов'язкових уроків фізичної культури, 14 хлопчиків і 14 дівчаток зазначили, що двічі на тиждень займаються фізичними вправами самостійно або з батьками (відвідують басейн, тренажерний зал, займаються танцями, виконують фізичні вправи на спортивних майданчиках), а 67 хлопчиків і 30 дівчаток тричі на тиждень відвідують заняття у спортивних секціях зі східних єдиноборств. Враховуючи зазначені особливості рухового режиму, дітей було розподілено на три групи.

Результати дослідження. В процесі вивчення соціалізації учнів молодшого шкільного віку нами було здійснено опитування класних керівників. Розроблена нами анкета включала такі блоки питань, як: дані про дитину, специфіка зовнішнього вигляду та поведінки дитини в школі, мотивація та морально-етична орієнтація дитини, характеристика психічного розвитку, стан мовлення школяра, участь у дослідницькій діяльності, конкурсах, олімпіадах, зайнятості школяра у позаурочній діяльності.

Основними факторами соціалізації дітей та становлення їх соціального досвіду є сім'я і школа, взаємодія яких спрямована, в першу чергу, на формування соціального досвіду молодших школярів. В умовах сучасної соціально-просвітницької ситуації взаємодія сім'ї та школи сприяє формуванню сімейної культури у дітей, розвитку особистості дитини на основі духовних, моральних та соціальних цінностей [0, с. 83].

В процесі проведення анкетного опитування нами було встановлено, що серед дітей, які відвідують лише загальнообов'язкові уроки фізичної культури 69 % хлопців і 73 % дівчат виховуються у повних сім'ях, 27,6 % хлопців і 14,9 % дівчат – у неповних, а 3,4 % хлопців і 12,2 % дівчат – у малозабезпечених сім'ях.

При цьому, згідно з даними класних керівників батьки 77,6 % хлопців і 77 % дівчат беруть активну участь у житті класу. Не цікавляться успіхами своїх дітей та відвідують школу лише після запрошення класного керівника 22,4 % батьків, які виховують хлопчиків та 23 % батьків дівчаток.

Серед дітей, які вказали, що окрім уроків фізичної культури двічі на тиждень займаються фізичними вправами самостійно 71,4 % хлопців і 78,6 % дівчат виховуються у повних сім'ях, а 28,6 % хлопців і 21,4 % дівчат – у неповних. Батьки 71,4 % хлопчиків та 85,7 % дівчаток мають активну позицію щодо життя класу, в якому навчається їхня дитина, а поведінка 28,6 % батьків хлопчиків та 14,3 % батьків дівчаток, на жаль, має кардинально протилежну характеристику.

Вихованням 10,4 % хлопців та 6,7 % дівчат, які займаються у спортивних секціях у позанавчальний час займається один з батьків, а 89,6 % хлопців та 93,3 % дівчат зростають у повній сім'ї. На наш погляд, варто відзначити той факт, що 100 % батьків, досліджуваної групи дітей, беруть активну участь у шкільному житті.

У дослідженні [7, с. 180] встановлено статистично значущі тенденції в розвитку загальної і диференціальної, когнітивної та емоційної самооцінки, а також її рівня та адекватності в залежності від структури сім'ї і характеристик батьківської взаємодії. Діти з повних сімей вище оцінюють і цінують себе, діти з неповних сімей мають більш адекватну самооцінку і більш самокритичні.

Слід відзначити, що дана тенденція спостерігається і у проведених нами дослідженнях. Так, у 79,3 % хлопчиків та 81,1 % дівчаток, які займаються фізичними вправами лише на уроках фізичної культури оцінка результатів власної діяльності є адекватною. У той же час, 20,7 % хлопчиків та 18,9 % дівчаток результати власної праці оцінюють неадекватно.

Серед школярів, які декларували, що займаються фізичними вправами самостійно у вільний від навчання час, 64,3 % хлопчиків і така ж кількість дівчаток мають адекватну самооцінку, а 35,7 % школярів та 35,7 % школярок – неадекватну.

Серед школярів, які займаються у спортивних секціях адекватна самооцінка виявлена у 82,1 % хлопчиків та у 83,3 % дівчаток. Відповідно, у 17,9 % хлопчиків та 16,7 % дівчаток самооцінка є неадекватною.

Слід зазначити, що нами виявлений взаємозв'язок між самооцінкою школярів та характеристикою батьківської взаємодії. Практично усі діти, самооцінка яких є неадекватною зростають у сім'ї, де характер спілкування батьків є несприятливим або ж конфліктним.

Так, серед школярів, які відвідують лише уроки фізичної культури 79,3 % хлопчиків та 73 % дівчаток проживають у сім'ях, характер спілкування яких є сприятливим. Несприятливий характер спілкування відмічений у сім'ях 17,2 % хлопчиків та 20,3 % дівчаток, а конфліктний – у 3,4 % хлопчиків та 6,8 % дівчаток.

В процесі анкетування встановлено, що 85,7 % хлопчиків та така ж кількість дівчаток, які окрім уроків фізичної культури самостійно займаються фізичними вправами виховуються у сім'ях, взаємовідносини у яких є сприятливими. На жаль несприятливі взаємовідносини характерні для сімей 14,3 % хлопчиків та такої ж кількості дівчаток.

Процес соціалізації дитини значною мірою визначається спілкуванням з однолітками, яке складається в малих групах, класах, формальних і неформальних об'єднаннях [6, с. 20]. Саме тому, нами в процесі опитування вивчались особливості комунікації обстежуваних школярів зі своїми однолітками.

Результат анкетування вказують на те, що серед школярів, які займаються у спортивних секціях та займаються фізичними вправами самостійно не виявлено тих, кому важко комунікувати зі своїми однокласниками або ж товаришами. У той же час, серед школярів, які відвідують виключно уроки фізичної культури 12,1 % хлопчиків та 5,4 % дівчаток погано

вступають в контакт із однолітками, у 36,2 % хлопчиків та 31,1 % дівчаток контакт є утрудненим. Разом із тим, 51,7 % хлопчиків та 63,5 % дівчаток легко вступають в контакт.

Серед школярів, які займаються самостійно у вільний від навчання час, легко вступають в контакт 92,9 % хлопчиків та 85,7 % дівчаток, а 7,1 % хлопчиків та 14,3 % дівчаток мають деякі труднощі у комунікації з однолітками.

Практично всі школярі, як хлопчики, так і дівчатка, які займаються в позаурочний час у спортивних секціях, не мають труднощів у спілкуванні зі своїми однокласниками чи товаришами – 91 % хлопчиків та 90 % дівчаток. Відповідно у 9 % хлопчиків та 10 % дівчаток контакт з однолітками є утруднений.

В процесі анкетування було встановлено, що у 60,3 % хлопчиків та 77 % дівчаток, які відвідують лише загальнообов'язкові уроки фізичної культури, взаємовідносини зі школярами є дружніми, у 22,4 % хлопчиків та 17,6 % дівчаток – несприятливими, а у 17,2 % хлопчиків та 5,4 % дівчаток – конфліктними. Слід звернути увагу й на те, що проявляють активність у спілкуванні 70,7 % хлопчиків та 82,4 % дівчаток. Пасивна позиція притаманна 20,7 % хлопчиків та 14,9 % дівчаток. Серед даної групи дітей виявлено й тих, хто у спілкуванні з однолітками проявляє негативізм – 8,6 % хлопчиків та 2,7 % дівчаток. Серед дітей, які займаються фізичними вправами самостійно 92,9 % хлопчиків та 85,7 % дівчаток мають дружні взаємовідносини з однолітками. Лише невеликий відсоток школярів мають несприятливі взаємовідносини з однокласниками та товаришами, а саме 7,1 % хлопчиків та 14,3 % дівчаток. Активність у спілкуванні з однолітками проявляють 92,9 % школярів та 85,8 % школярок, а пасивність 7,1 % хлопчиків та 14,3 % дівчаток, відповідно.

Серед дітей, які займаються у спортивних секціях 97 % хлопчиків та 96,7 % дівчаток мають позитивні, дружні взаємовідносини з оточуючими. Слід відмітити, що проблеми у взаємовідносинах з оточуючими мають лише 3 % хлопців та 3,3 % дівчат, а тих, чий взаємовідносини можна охарактеризувати як конфліктні, не виявлено взагалі. Саме серед дітей даної групи виявлений найбільший відсоток тих, хто у спілкуванні є активним – 97 % хлопчиків та 96,7 % дівчаток. На наш погляд, це пов'язано з тим, що у позашкільних закладах створюється певне середовище, яке сприяє гармонічному розвитку, творчій самореалізації та самоактуалізації дитини, а також дає їй можливість проявляти ініціативу, самодіяльність, творчо співпрацювати та спілкуватись з однолітками.

Отримані, в процесі анкетування дані, вказують також на те, що серед школярів, які займаються фізичними вправами лише на уроках фізичної культури, лідерські якості притаманні надзвичайно малому відсотку дітей – 13,8 % хлопчиків та 14,9 % дівчаток. Позицію прийняття займають більшість школярів даної групи – 79,3 % хлопчиків і 67,6 % дівчаток, а відторгнення – 5,2 % хлопчиків та 16,2 % дівчаток. Серед даної групи школярів були виявлені діти, які у незвичних ситуаціях намагаються ізолюватись від соціального оточення, а саме 1,7 % хлопчиків та 1,4 % дівчаток.

Серед дітей, котрі зазначили, що займаються фізичними вправами самостійно 28,6 % хлопчиків та 42,9 % дівчаток проявляють лідерські якості. Позицію прийняття, серед даної групи школярів, займають 64,3 % хлопчиків та 42,9 % дівчаток, а відторгнення – 7,1 % хлопчиків і 14,3 % дівчаток. Серед дітей, які окрім загальноприйнятих уроків фізичної культури відвідують спортивні секції лідерські якості притаманні 74,6 % хлопчиків та 73,3 % дівчаток. На наш погляд, це пов'язано зі специфікою їхньої позашкільної діяльності, тобто заняттями східними единоборствами. Позиція прийняття є близькою для 25,4 % хлопчиків та 26,7 % дівчаток. Слід звернути увагу на те, що серед школярів даної групи нами не виявлено тих, хто б приймав позицію відторгнення чи ізоляції. Вивчення мотивації та морально етичної орієнтації учнів молодшого шкільного віку дало змогу встановити, що внутрішня позиція сформована у 39,7 % школярів та 45,9 % школярок, спеціально рухова активність яких включає лише заняття фізичною культурою в школі. У той же час, у 43,1 % хлопчиків та 40,5 % дівчаток внутрішня позиція сформована недостатньо, а у 17,2 % хлопчиків та 13,5 % дівчаток – не сформована взагалі.

Мотивація до навчальної діяльності сформована у 51,7 % школярів та 47,3 % школярок. На думку класного керівника, недостатньо сформованою вона є у 41,4 % хлопчиків та 41,9 % дівчаток, а взагалі не сформованою у 6,9 % хлопчиків та 10,8 % дівчаток. При цьому у 51,7 % школярів та 47,3 % школярок переважає навчальний мотив, який проявляється у набутті нових знань та вмінь, інтересу до нових знань, а у 48,3 % хлопчиків та 52,7 % дівчаток – соціальний, який характеризується прагненням виконати соціально значущу діяльність, бути суспільно корисним.

Серед дітей, які вказали, що займаються фізичними вправами самостійно, внутрішня позиція сформована у повній мірі, за даними класного керівника, у 71,4 % хлопчиків та 78,6 % дівчаток, а недостатньо сформованою вона є у 28,6 % школярів та 21,4 % дівчаток.

Мотивація до навчальної діяльності сформована повністю у 78,6 % хлопчиків та такої ж кількості дівчаток. Слід звернути увагу на те, що у зазначених дітей переважає мотив набуття нових знань та вмінь, тобто навчальний. У дітей, мотивація до навчальної діяльності яких сформована не достатньо (21,4 % хлопчиків та 21,4 % дівчаток) переважає соціальний мотив. Серед дітей, які займаються у спортивних секціях внутрішня позиція сформована у 89,6 % хлопчиків та 90 % дівчаток, а недостатньо сформована у 10,4 % хлопчиків та 10 % дівчаток. Мотивація до навчальної діяльності сформована у 92,5 % хлопчиків та 93,3 % дівчаток. Надзвичайно малий відсоток дітей (7,5 % хлопчиків та 6,7 % дівчаток) мають недостатньо сформовану мотивацію до навчальної діяльності. При цьому варто звернути увагу на те, що у 79,1 % хлопчиків та 63,3 % дівчаток переважає навчальний мотив, а у 20,9 % школярів та 36,7 % школярок – соціальний.

Оцінка психічного розвитку здійснювалась на основі показників сприйняття, уваги та пам'яті. Встановлено, що у 86,2 % школярів та 89,2 % школярок, які фізичними вправами займаються виключно на уроках фізичної культури, психічний розвиток знаходиться в межах норми. Школярі сприймають інформацію з першого разу та не потребують допомоги для її усвідомлення. Об'єм уваги є достатнім, проте рівень переключення та розподілу уваги знаходиться на середньому рівні. Середнім рівнем розвитку характеризується також рівень зорової та слухової пам'яті. Дані класоводів свідчать про те, що у даної групи школярів темп діяльності та роботоздатність відповідає середньому рівню. Разом із тим, у 13,8 % хлопчиків та 10,8 % дівчаток сприйняття знижене, об'єм уваги недостатній, рівень переключення і розподілу уваги, рівень зорової та слухової пам'яті низький. У даної групи дітей переважає наочно-образний тип мислення, формування словесно-логічного мислення затrudнено, а здатність до встановлення причинно-наслідкових зв'язків розвинена недостатньо.

Слід зазначити, що у даній групі дітей 13,8 % школярів та 10,8 % школярок розвиток мовлення є нижчим за вікові норми. Серед дітей, котрі окрім традиційних уроків фізичної культури самостійно займаються фізичними вправами, у 92,9 % хлопчиків та 100 % дівчаток психічний розвиток відповідає нормі. Сприйняття, увага, рівень розвитку зорової та слухової пам'яті знаходяться на високому рівні. Проте, зазначимо, що рівень розумової працездатності відповідає середньому рівню. У той же час, у 7,1 % хлопчиків відзначено недостатній розвиток до встановлення причинно-наслідкових зв'язків, формування словесно-логічного мислення є затрудненим, а темп діяльності і роботоздатності відповідають низьким показникам. Розвиток мовлення у даної групи дітей, як хлопчиків, так і дівчаток, відповідає віковій нормі. Аналіз результатів дітей, які окрім загальнообов'язкових уроків фізичної культури відвідують заняття у спортивних секціях, свідчить про те, що їхній психічний розвиток є на порядок вищим, ніж у дітей інших досліджуваних нами груп. Так, в процесі дослідження встановлено, що розвиток сприйняття, уваги, зорової і слухової пам'яті, розумової працездатності у всіх обстежуваних нами хлопчиків та дівчаток відповідає високому рівню. Рівень розвитку мовлення відповідає віковій нормі.

В процесі обробки отриманих даних нами було встановлено, що надзвичайно малий відсоток дітей, які лише відвідують уроки фізичної культури, не проявляють інтересу та до інших видів діяльності, таких як заняття у гуртках, участь у конкурсах, олімпіадах тощо. Так, лише 3,4 % хлопчиків та 5,4 % дівчаток беруть участь у конкурсах шкільного, районного та міського рівнів, а 19 % хлопчиків та 24,3 % дівчаток займаються у шкільних гуртках, школах мистецтв, музичних школах.

У різноманітних конкурсах та олімпіадах беруть участь 35,7 % хлопчиків та 28,6 % дівчаток, які приділяють час самостійним заняттям фізичними вправами. При цьому беруть участь у гуртковій роботі, приділяють час заняттям у музичних школах 21,4 % хлопчиків та 35,7 % дівчаток. На наш погляд, заслуговує на увагу той факт, що діти, які систематично займаються у спортивних секціях, беруть участь у таких заходах як олімпіади, конкурси – 7,5 % хлопчиків та 26,7 % дівчаток, а досить значний відсоток, на наш погляд, дітей займаються у різноманітних гуртках – 22,4 % хлопчиків та 33,3 % дівчаток.

Висновки. Таким чином, вивчення рівня соціального розвитку обстежуваного контингенту школярів свідчить про те, що школярі, які систематично займаються у спортивних секціях, мають вищий рівень психічного розвитку, сформовану мотивацію та морально-етичну орієнтацію, легше комунікують з однолітками, ніж школярі, які займаються фізичною культурою виключно в школі або ж окрім обов'язкових уроків фізичної культури самостійно виконують фізичні вправи.

Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку шляхів залучення дітей із низьким рівнем соціального розвитку до позашкільних занять з карате, а також вивченні впливу зазначених занять на показники їхнього соціального розвитку.

Література

1. Абдуразакова Д. М. Семья и школа как факторы социализации детей младшего школьного возраста / Д.М. Абдуразакова, З.М. Ибрагимова // Мир науки, культуры, образования. – 2017. – № 5. – С. 83-84.
2. Биковська О.В. Сучасні форми й методи роботи в позашкільних навчальних закладах / О.В. Биковська // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки / Зб. наук. праць. – Вип. 51. – 2008. – С.52-57.
3. Голованова Н. Социализация младших школьников: педагогическая реальность и забота воспитателя / Н. Голованова // Воспитание школьников. – 2003. – № 4. – С. 2-4.
4. Лубышева Л.И. Спорт и социализация: от методологии спортизации - к инновационным социокультурным проектам [Текст] / Лубышева Л.И. // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. - 2017.- №1.- С.2-4.
5. Лука К. Специфіка соціалізації молодших школярів у закладах позашкільної освіти / Ксенія Лука // Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука- 2015» : у 5 т. / Запорізький національний університет. – Запоріжжя : ЗНУ, 2015. – Т. 3. – С. 329-330.
6. Окушко Т. Вектор спрямування позашкільної освіти у сучасних соціокультурних умовах / Т. Окушко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2012. - №2. – С. 19-23.
7. Суворова О.В. Влияние родительского общения и структуры семьи на самооценку младшего школьника / О.В. Суворова, С.Н. Сорокоумова, И.В. Ивенских // Педагогіка і психологія образования. – 2017. – №3. – С. 179-188.
8. Фирсин С.А. Использование разнообразных игр в проекте «ГТО-НИКА» для физического воспитания и социализации школьников / С.А. Фирчин, Т.Ю. Маскаева // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. – 2016. – № 4. – С. 134.
1. Abdurazakova D. M. Semya i shkola kak faktoryi sotsializatsii detey mladsheno shkolnogo vozrasta / D.M. Abdurazakova, Z.M. Ibragimova // Mir nauki, kulturyi, obrazovaniya. – 2017. – # 5. – S. 83-84.
2. Bykovska O.V. Suchasni formy y metody roboty v pozashkilnykh navchalnykh zakladakh / O.V. Bykovska // Pedagogika i psykholohiia formuvannia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky / Zb. nauk. prats. – Vyp. 51. – 2008. – S.52-57.
3. Golovanova N. Sotsializatsiya mladshih shkolnikov: pedagogicheskaya realnost i zabota vospitatelya / N. Golovanova // Vospitanie shkolnikov. – 2003. – # 4. – S. 2-4.
4. Lubyisheva L.I. Sport i sotsializatsiya: ot metodologii sportizatsii - k innovatsionnyim sotsiokulturnym proektam [Tekst] / Lubyisheva L.I. // Fizicheskaya kultura: vospitanie, obrazovanie, trenirovka. - 2017.- #1.- S.2-4.
5. Luka K. Spetsyfyka sotsializatsii molodshykh shkoliariv u zakladakh pozashkilnoi osvity / Kseniia Luka // Zbirnyk naukovykh prats studentiv, aspirantiv i molodykh vchenykh «Moloda nauka- 2015» : u 5 t. / Zaporizkyi natsionalnyi universytet. – Zaporizhzhia : ZNU, 2015. – T. 3. – S. 329-330.
6. Okushko T. Vektor spriamuvannia pozashkilnoi osvity u suchasnykh sotsiokulturnykh umovakh / T. Okushko // Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii. – 2012. - №2. – S. 19-23.
7. Suvorova O.V. Vliyanie roditelskogo obscheniya i strukturyi semi na samoootsenku mladshogo shkolnika / O.V. Suvorova, S.N. Sorokoumova, I.V. Ivenskih // Pedagogika i psihologiya obrazovaniya. – 2017. – #3. – S. 179-188.
8. Firsin S.A. Ispolzovaniya raznoobraznyih igr v proekte «GTO-NIKA» dlya fizicheskogo vospitaniya i sotsializatsii shkolnikov / S.A. Firchin, T.Yu. Maskaeva // Uchenye zapiski universiteta im. P.F. Lesgafta. – 2016. – # 4. – S. 134.